

ПРАВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

У цій статті досліджується право на індивідуальність юридичних осіб. Доводиться, що дане право є особистим немайновим. До його змісту входять правомочності з володіння, користування, розпоряджання своєю індивідуальністю та її окремими ознаками. В результаті пропонуються відповідні зміни до законодавства.

Ключові слова: юридична особа, особисті немайнові права, право на індивідуальність.

Федюк Л. В. Право юридического лица на индивидуальность.

В данной статье рассматривается право на индивидуальность юридических лиц. Доказывается, что это право является личным немаущественным. Его содержание включает в себя полномочия по владению, использованию, распоряжению своей индивидуальностью и его отдельными качествами. В результате предлагаются соответствующие изменения к законодательству.

Ключевые слова: юридическое лицо, личные немаущественные права, средства индивидуализации.

Fedyuk L. V. The right legal persons on individuality.

This article examines the right to personality of legal persons. It is necessary, that this right is a personal moral right. Its content includes powers for fluent, use and orders its individualities and its specific features. As a result of proposed changes to the legislation.

Keywords: legal person, moral rights, right on individuality.

Юридична особа, вступаючи в цивільні правовідносини від свого імені, індивідуалізується за допомогою певних засобів. Через ці інструменти юридична особа ідентифікується, проводить розрахунки, забезпечує персоніфікацію, презентабельність і комунікацію. Ними можуть бути передбачені чинним законодавством певні засоби індивідуалізації (найменування юридичної особи, місце знаходження юридичної особи) та інші, за допомогою яких юридична особа виділяється серед маси інших собі подібних організацій. Проте з'являються нові поняття, що не враховані законодавством, і вони потребують додаткової регламентації. Відповідно до потреб сьогодення, виникає необхідність в дослідженні індивідуалізації та права на індивідуальність юридичної особи.

Цивільно-правова індивідуалізація як діяльність здійснюється в індивідуально-правових формах шляхом використання особливих правових інструментів, що об'єднуються єдиним поняттям засоби індивідуалізації юридичної особи та результатів його діяльності. Це також відноситься і до виділення результатів діяльності організації. В науці це питання розглядалося такими вченими, як В. А. Дмитрієв, Т. М. Малиновська, Ж. В. Нор, С. І. Черноченко, В. І. Бобрик.

Нам необхідно дослідити, до яких прав тяжіє за своєю юридичною природою право на індивідуальність, який зміст воно в себе включає. Для цього ми з'ясуємо також саме поняття індивідуальності.

Кожна юридична особа може бути своєрідною, володіти індивідуальністю, яка вирізняє дане утворення від інших суб'єктів цивільних правовідносин. Під індивідуальністю (від лат. *individuitas* – неподільне) розуміють неповторну своєрідність якого-небудь явища, окремої істоти, людини [1], що включає в себе особливості характеру й психічного складу, які відрізняють одну особу від іншої [2], рівень розвитку особистості [3, с. 228], основну властивість індивіда в особі [4, с. 140], оскільки особа є носієм індивідуальних властивостей, певних характерних ознак [5, с. 496].

У самому ж загальному плані індивідуальність є особливістю, що характеризує особистість в її якісних відмінностях, протиставляється типовому як загальному, властивому всім суб'єктам даного класу або значної їх частини. Традиційно індивідуальне завжди протиставляється груповому. Стосовно юридичної особи, індивідуальні риси кожної організації фактично протистоять загальним ознаками юридичної особи як абстрактної юридичної конструкції, що об'єднує зазначений різновид суб'єктів цивільного права.

Звичайно, сам по собі термін «індивідуальність» більше застосовується до фізичних осіб. Насамперед, це стосується наявності у конкретної фізичної особи вроджених природних, психічних, фізіологічних властивостей і якостей, і такі якості притаманні індивіду від природи.

Набагато складніше вирішується питання про індивідуалізацію юридичної особи. Заперечення існування певних індивідуальних, особливих рис у кожній конкретній організації неприпустимо, оскільки конкретна юридична особа відмінна від подібних організацій, що говорить про її особливості. Володіння індивідуальними рисами є необхідною і обов'язковою умовою повноцінної, реальної участі конкретної організації в цивільному обороті. Тільки будучи належним чином індивідуалізованою, тобто виділеною з маси інших юридичних осіб, організація об'єктивно може вступати в суспільні відносини.

Участь юридичної особи в суспільних відносинах не може бути знеособленим, так як це суперечить як здоровому глузду, так і загальним засадам цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Будь-яке правовідношення передбачає якусь визначеність, персоніфікованість в його суб'єктному складі, хоча ступінь визначеності, звичайно ж, може бути різною. Так, в абсолютних правовідносинах конкретно визначено, відомо лише одна особа – носій суб'єктивного права, всі інші є зобов'язаними особами. У відносних правовідносинах точно визначені, персоніфіковані всі його учасники [6, с. 84].

Індивідуалізація юридичної особи в цілому ряді випадків переслідує не тільки цивільно-правові цілі, а тому має не лише цивільно-правове значення. Зокрема, вона може бути спрямована на рішення адміністративно-правових, податкових, бюджетних, процесуальних і навіть не правових завдань (наприклад, обліково-контрольних, статистичних). Індивідуалізація юридичної особи необхідна не тільки в сфері суспільних відносин, що становлять предмет цивільного права, а й в інших сферах відносин, що включаються в сферу правового регулювання [7, с. 91].

Індивідуалізація юридичної особи має місце в різних сферах суспільного життя, здійснюється за допомогою цілого набору правових інструментів, що використовуються в залежності від характеру правовідносин, в які вступає організація. Якщо мова йде про правову індивідуалізацію юридичної особи, а точніше, цивільно-правову, то доцільним буде підхід, в основі якого лежить положення про цивільно-правову індивідуалізацію як про правомірну, юридично значиму діяльність, що протікає в певних цивільно-правових формах.

Цивільно-правову індивідуалізацію юридичної особи слід в першу чергу розглядати як процес самовирізнення організації серед інших учасників цивільних правовідносин. Індивідуалізація юридичної особи є комплексом цілком визначених і закріплених чинним законодавством і звичаями ділового обороту дій, тобто діяльність, спрямована на досягнення конкретної мети – виділитися, відокремитися серед інших юридичних осіб. Таким чином, основна мета цивільно-правової індивідуалізації відокремлення юридичної особи серед суб'єктів цивільних правовідносин [7, с. 92].

Юридична особа повинна відрізнятися серед інших, мати виключне право на здатність відрізнятися та на засоби індивідуалізації. Її специфічні ознаки повинні мати правовий режим, вона однозначно повинна сприйматися в законодавстві, на практиці, і чим більше ознак, тим більше вона має відмінну здатність на свою систематику і правову охорону. Характерні індивідуалізуючі ознаки вибираються засновниками юридичної особи, набуваються в процесі її легалізації та діяльності [8].

Нерідко індивідуалізація конкретної юридичної особи й результатів її діяльності одночасно здійснюється за кількома напрямками, з використанням певної сукупності засобів індивідуалізації, аж до розробки і використання власного оригінального фірмового стилю. Фірмовий стиль представляє собою ряд прийомів, які забезпечують, з одного боку, певну єдність усіх виробів організації а з іншого – протиставляють організацію та її продукцію конкурентам і їх товарам. Як складові елементи, у фірмовий стиль включаються товарний знак, логотип (спеціально розроблене оригінальне зображення повного або скороченого найменування юридичної особи або групи його товарів), фірмовий блок (об'єднані в композицію знак і логотип, включаючи фірмові гасла, фірмовий колір, фірмовий комплект шрифтів) [9, с. 5].

Допомагає індивідуалізувати юридичну особу логотип, оскільки основна його функція полягає в представленні як самої особи, так і результату її діяльності. Він є інтегруючим візуальним представницьким засобом індивідуалізації деяких юридичних осіб, який за своєю юридичною природою наближений до торговельної марки. До юридичних ознак логотипу відносять розрізняльну здатність, що проявляється в асоціативності із власником прав на логотип; охоронну здатність, яка повинна виникати з моменту першого використання, але в подальшому не виключати реєстрацію права на логотип за процедурою прав на торговельні марки; допустимість логотипу, яка визначається за вимогами права та не суперечить нормам моралі.

На нього виникає особисте немайнове право, як засіб, що індивідуалізує юридичну особу.

Хоча логотип не віднайшов свого регулювання у законодавстві, він широко використовується з рекламною метою, його доцільно використовувати для збереження та розширення кола споживачів та при виході на зовнішні ринки. Ми згодні з Т. М. Малиновською, яка вважає за доцільне в цивільному законодавстві врегулювати право на логотип і наслідки його порушення, та що назріла проблема на міжнародному рівні врегулювати відносини з приналежності права на логотип і наслідків порушення цього права тощо [10, с. 120].

Юридична особа може мати право і на бренд як індивідуалізуючу ознаку. Під брендом розуміється як саме фірмове найменування, так і найбільш вдалі товарні групи, що пропонуються споживачу як запорука їх підтвердженої зусиллям юридичної особи репутації. Це поняття існує на ринку України, але відсутнє регулювання право на бренд, тому слід ввести в цивільне законодавство норму, яка б закріплювала дане право. З огляду на єдність правового регулювання інституту індивідуалізації Т. М. Малиновська пропонує доповнити статтю 33 Господарського кодексу України «Неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання» такими словами: неправомірне використання ділової репутації – це використання бренду іншої компанії чи інших індивідуальних ознак, що призводять до змішування їх товарів, робіт, послуг [10, с. 132]. Необхідність забезпечення індивідуальності та охорони бренду засобами цивільного права базується на тому, як ми сприймаємо інформацію про юридичні особи і їх товари: від симпатій і антипатій. На сьогоднішній день бренд стає основою для процвітання юридичної особи. Деякі юридичної особи використовують індивідуальність як основу бренду, вони приваблюють тих клієнтів, які прагнуть чітко ідентифікувати себе з певними брендами. При першому застосуванні юридичною особою найменування в якості бренду на нього виникає абсолютне право його використання, а в подальшому протистояти використанню такого бренду іншими особами.

Бренд є результатом переважно творчої діяльності людини, він здатен стимулювати збут товарів, він є об'єктом права, як нематеріальне благо, і стосовно нього виникають суб'єктивні абсолютні права. Бренд може розглядатися і як нематеріальне благо, на яке юридична особа може мати абсолютне особисте немайнове право. Він є засобом, який допомагає індивідуалізувати ту чи іншу юридичну особу, тому повинен бути під охороною особистого немайнового права на індивідуальність.

Цивільне законодавство не регулює відносини і щодо використання в Інтернет адресах засобів індивідуалізації, власник яких наділений виключним правом їх використання. Такого роду нерегульованість викликає до життя немало конфліктних ситуацій, які вимагають якнайшвидшого вирішення. Єдиним шляхом вирішення існуючих і можливих у майбутньому конфліктних ситуацій може бути тільки залучення виниклих суспільних відносин в сферу правового регулювання, що передбачає розробку і прийняття законодавчого акта, який закріпив процедуру реєстрації Інтернет адреси [7, с. 32].

Науковцями пропонується ідентифікувати сайти, удосконалити і привести у відповідність із правом на найменування в Цивільному кодексі України та врахувати в Законі «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» або в спеціальному законі [10, с. 132]. Згодні з тим, що варто змінити статтю 420 Цивільного кодексу і включити доменні імена до переліку об'єктів права інтелектуальної власності, а також доповнити Книгу четверту главою «Доменні імена», в якій доцільно врегулювати правові аспекти виникнення права на доменні імена, зміст прав володільців тощо. Науковцями пропонується прийняти Закон України «Про доменні імена», в якому слід відобразити поняття доменного імені, його основні ознаки, порядок набуття, використання та припинення права на нього, порядок співвідношення доменних імен з іншими об'єктами права інтелектуальної власності, порядок взаємовідносин адміністратора та користувача доменним іменем, територіальні межі права на використання доменного імені, юрисдикцію, під яку підпадає те чи інше доменне ім'я, у тому числі угоди про реєстрацію доменних імен, особливості їх реєстрації, використання та захисту [11, с. 10].

Кожна юридична особа має право на індивідуальність. Індивідуальністю є своєрідність тої чи іншої особи, яку становить її особливість, яка складається з якісних відмінностей цієї особи. Завдяки індивідуальності та чи інша юридична особа протиставляється розумінню юридичної особи в цілому, чи окремого її виду, організаційно-правової форми.

Дослідники особистих немайнових прав фізичних осіб, розглядаючи право на індивідуальність, називали його різними поняттями. Так, М. Н. Малєїна виділяла право на індивідуальний вигляд, в яке вона включала право на зовнішній вигляд людини, право на власне зображення, запис голосу. В зміст права на індивідуальність вона включала можливість особи самостійно визначати свій зовнішній вигляд, з урахуванням суб'єктивних інтересів, смаків;

використовувати його. Вчена казала з приводу захисту цього права, що ніхто не може піддаватися примусу, який порушує недоторканність особи та її право на індивідуальний вигляд, крім передбачених законом випадків [12, с. 54].

Для юридичних осіб термін «індивідуальний вигляд» та складові його елементи не підходять. З приводу змісту права, то доцільно взяти до уваги правомочності визначати та використовувати таке нематеріальне благо як індивідуальність.

Ж. В. Нор виділяє паралельно до права на індивідуальність фізичних осіб – для юридичної особи право на зовнішній образ як особисте немайнове право. Він аргументує це тим, що окремим категоріям працівників міністерств, відомств, установ видається формений одяг, що часто має за мету виділити співробітників серед інших громадян, тому юридична особа публічного права взагалі й органи внутрішніх справ зокрема наділені правом на зовнішній образ, яке виявляється в зовнішньому вигляді представників певної юридичної особи. При цьому пропонує віднести зміни до статті 300 Цивільного кодексу, і передбачити, що аналогічно до права на індивідуальність для фізичних осіб юридичні особи можуть володіти правом на зовнішній вигляд [13]. Вважаємо, що правильніше буде передбачити право на індивідуальність юридичної особи, оскільки крім зовнішнього вигляду представників деяких юридичних осіб є ще й інші ознаки, які характеризують індивідуальність юридичної особи, про які ми говорили вище.

Інша дослідниця, С. І. Чернооченко, право на індивідуальність розглядала через правомочності визначення та використання. Перша правомочність, яка полягає в можливості, за її словами, самостійно визначати свій зовнішній вигляд, може обмежуватися носінням одягу встановленого зразка в зв'язку з професією, але коли особа її вибирає, то свідомо обмежує свою індивідуальність. Друга правомочність полягає в можливості вільно використовувати свій зовнішній вигляд. Вона пропонувала закріпити в законодавстві положення, за яким не допускається використання індивідуальності особи в рекламних, пропагандистських та інших цілях без її згоди [14, с. 137–139]. Якщо провести деяку паралель до юридичної особи, то використання індивідуальності особи не слід допускати не тільки у вищезазначених цілях, а й взагалі без згоди особи її індивідуальні ознаки використовувати не можна.

В. І. Бобрик право на індивідуальність розглядає переважно через правомочності на свої дії, куди він вписує можливості мати індивідуальність, визначати її, тобто вільно вибирати форми та способи прояву своєї індивідуальності, та надавати дозвіл на використання форм прояву своєї індивідуальності іншим особам. Правомочність на чужі дії, за його словами, полягає в можливостях вимагати від сторонніх осіб не нав'язувати форми і способи прояву індивідуальності, не обмежувати її [15, с. 117]. Результативніше розглядати зміст права через володіння, користування та розпорядження немайновим благом.

Що стосується правомочності по володінню індивідуальністю, юридична особа може мати різноманітні індивідуалізуючі її ознаки. Їх вона може набути в процесі реєстрації, наприклад, найменування юридичної особи, місцезнаходження, а може формувати їх в процесі своєї діяльності. Юридична особа може вільно обирати цю назву, місце свого розташування, інші індивідуалізуючі ознаки, при цьому формуючи свою індивідуальність.

Що стосується правомочності по користуванню індивідуальністю, то Науково-практичний коментар Цивільного кодексу роз'яснює її як можливість обрання будь-якої форми та способу прояву індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та моральними засадами суспільства [16, с. 505]. З таким обґрунтуванням ми не згодні, оскільки обрання того чи іншого способу індивідуалізації юридичної особи відбувається в процесі заволодіння, тобто, ця можливість входить в правомочність по володінню.

Користування індивідуальністю, на наш погляд, полягає у використанні вже обраних ознак, які індивідуалізують юридичну особу, в процесі своєї діяльності, можливо і в корисних цілях. Таке використання може бути навіть для отримання прибутку, хоч і право на індивідуальність є немайновим правом, і в ньому не повинно бути економічного характеру.

Використання тієї чи іншої ознаки чи сукупності ознак юридичної особи без її згоди не повинно допускатись, так як і не допустимо перешкоджати юридичній особі вільно користуватися своєю індивідуальністю в якості її ознак. Звичайно, що таке використання не повинно порушувати права інших учасників цивільних правовідносин та норм законодавства. Можливими є деякі обмеження у використанні індивідуальності щодо юридичних осіб, якщо таке використання суперечить цілям, для яких створена юридична особа, якщо в статуті не передбачений певний вид діяльності, в сфері якої особа хоче використати індивідуальні ознаки та інші обмеження вибіркового характеру в залежності від виду юридичної особи, індивідуалізуючої ознаки та сфери

діяльності юридичної особи.

Правомочність по розпорядженню, яка означає самостійний вияв волі юридичної особи щодо визначення долі блага, полягає в можливостях відмовитись від тієї чи іншої індивідуалізуючої ознаки, змінити її, надати в користування іншій особі. Тут теж все залежить від виду ознаки: якщо це загальна ознака для юридичних осіб, така як найменування – відмовитись від неї юридична особа не може без свого припинення, оскільки існування такої особи без найменування є неможливим; якщо це специфічна ознака, яка допомагає в індивідуалізації, наприклад, логотип, юридична особа може відмовитись від неї без всяких обмежень.

Таким чином, *право на індивідуальність юридичної особи* – це суб'єктивне особисте немайнове право, яке полягає в можливості формувати та використовувати індивідуалізуючі її ознаки у вигляді найменування, місцезнаходження, печатки, установчих документів, логотипу, бренду, доменного імені тощо, сукупність яких становить особливість юридичної особи, що робить її своєрідною та впізнаваною серед інших осіб.

Юридична особа може використовувати всі можливі способи, передбачені для захисту особистих немайнових прав цивільним законодавством. На практиці захист саме права на індивідуальність юридичної особи не поширений, напевно тому, що в цивільному законодавстві воно не прописане. Окремі ознаки, що індивідуалізують юридичну особу захистити легше, оскільки в законодавстві містяться норми, що закріплюють їх. Проте, їхній захист відбувається без наголошення на особистій немайновій природі таких засобів індивідуалізації.

З огляду на це пропонуємо закріпити право на індивідуальність юридичної особи в Цивільному кодексі України, змінивши статтю 300, яку слід викласти в такій редакції:

«Стаття 300. Право на індивідуальність

1. Фізична та юридична особа мають право на індивідуальність.

Фізична та юридична особа мають право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

2. Фізична особа має право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності.

Юридична особа має право на прояв своєї індивідуальності у вигляді формування та захисту своїх індивідуалізуючих ознак».

Список використаних джерел:

1. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – Спб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 672 с.
2. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків : Фоліо, 2002. – 543 с.
3. Філософський словник. – К. : Наук.думка, 1996. – 382 с.
4. Овген С. Антитезы. Терминография. Индивидуология. Этика / С. Овген. – Калуга : Издательский педагогический центр «Гриф», 2005. – 192 с.
5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
6. Бабаев В. К. Теория современного советского права / В. К. Бабаев. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегород. ВШ МВД РСФСР, 1991. – 156 с.
7. Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев ; Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с.
8. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Проспект, 1996. – С. 521–595.
9. Восканян Р. С. Экономическое, правовое и функциональное значение товарных знаков в условиях действия нового хозяйственного механизма / Р. С. Восканян // Переход на патентную форму охраны изобретений. – М., 1995. – С. 4–10.
10. Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська ; Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с.
11. Бонтлаб В. В. Цивільно-правове регулювання доменних імен : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Бонтлаб ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 20 с.
12. Малейна М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (Пособие для

слухателів народних університетів) / М. Н. Малеїна. – М. : Знання, 1991. – 128 с.

13. Нор Ж. В. Чи можуть особи публічного права бути носіями власної «індивідуальності» та мати право на неї (на прикладі органів внутрішніх справ)? [Електронний ресурс] / Ж. В. Нор // Право і Безпека. Науковий журнал. – 2010. – № 5 (37). – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_5/PB-5/PB-5_63.pdf.

14. Чернооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / С. І. Чернооченко ; Університет внутрішніх справ МВС України. – Х., 2000. – 177 с.

15. Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : монографія / В. І. Бобрик ; НДІ приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ–Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 208 с.

16. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. ; 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1. – 832 с.

* Федюк Лілія Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника.